

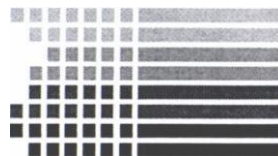

Олександр Харлан

Церква в ім'я
Архангела Михаїла
в містечку Старий Кодак

Дніпропетровськ
2010

Дніпропетровська
обласна
універсальна
наукова
бібліотека

Краєзнавчий відділ

Серія: «Святині Запорозького краю»

Олександр Харлан

**Церква в ім'я Архангела Михаїла
в містечку Старий Кодак**

Архітектурно-історичний нарис
Бібліографія

Дніпропетровськ
2010

ББК 86.372.27я1
УДК 281.9(092)
Х 21

Харлан О. Церква в ім'я Архангела Михаїла в містечку Старий Кодак [Текст]: Архітектурно-історичний нарис. Бібліографія / Упоряд. І. Голуб.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2010.– 44 с. (Сер.: «Святині Запорозького краю»)

© О.В. Харлан, текст, ілюстрації, 2010
© ДОУНБ, 2010

Від упорядника

Пропоноване видання продовжує серію ДОУНБ «Святині Запорозького краю» і розповідає про православну святиню, яка не дійшла до нашого часу – церкву в ім'я Архангела Михаїла в старовинному козацькому містечку Старий Кодак (нині село Старі Кодаци).

У випуску також описано історію спорудження низки старокодацьких храмів, що будувалися один за одним на теренах поселення в різні часи і кожен із яких був неповторною пам'яткою народних майстрів Запорозжжя. Досліджено окремі сторінки існування стародавньої фортифікації, а також дерев'яних церков Старого Кодака та їх архітектурних особливостей.

Видання складається з архітектурно-історичного нарису архітектора і художника, активного члена клубу «Ріднокрай» при ДОУНБ, Олександра Харлана «Втрачений шедевр запорозької дерев'яної архітектури. До 260-річчя від часу збудування церкви в ім'я Архангела Михаїла в містечку Старий Кодак», його доповнює бібліографія праць і публікацій, присвячених церкві та с. Старий Кодак.

До бібліографії увійшли наукові дослідження з архітектури, мистецтвознавства, видання загального характеру, художні твори і періодичні публікації. Більшість із цих джерел можна знайти у фондах ДОУНБ. Допоміжний апарат доповнює іменний покажчик авторів матеріалів.

Видання ілюстроване графічними роботами автора, виконаними на основі архівних досліджень матеріалів XVIII–XIX ст., виявлених в архівах і бібліотеках України та Росії.

Наведені матеріали стануть у нагоді при відновленні пам'ятки, а також при вивченні історії архітектури запорозького краю. Видання може бути використано при підготовці книжкової виставки, відзначенні ювілейної дати та інших заходах в бібліотеках, школах тощо. Більшість вказаних джерел можна отримати у краєзнавчому відділі та відділі документів з питань мистецтв ДОУНБ.

Видання розраховане на бібліотекарів, істориків, краєзнавців, архітекторів, мистецтвознавців, учителів, школярів і всіх, хто цікавиться історією архітектури рідного краю.

Втрачений шедевр запорозької дерев'яної архітектури

*До 260-річчя від часу збудування
церкви в ім'я Архангела Михаїла в
містечку Старий Кодак*

У 1635 році в пониззі Дніпра на правому березі навпроти Кодацького порогу польським урядом збудовано Кодацьку фортецю. Більша частина дослідників і науковців пов'язують виникнення поселення Кодак (Старий Кодак) із її заснуванням. Існують також думки, що доводять більш давнє походження цього населеного пункту¹ і навіть існування у ньому козацьких укріплень².

Фортецю було збудовано для контролю за діями запорозьких козаків³ і перекриття постачання Січі припасами й лісом із Самарських лісів. Вона не була розрахована ні для відсічі татарських наїздів, ані для припинення потоку втікачів з України. Її призначення добре видно з інструкції для коменданта Кодака Жана Маріона: «...щоб знищити вогнище конфліктів, []...на річці Бористен, річищем якого звикли пропливати козацькі кораблі на шкodu туркам...»⁴.

На відомих картографічних матеріалах добре видно, що перша Кодацька фортеця – невеликий редут. Укріплення, збудоване французьким інженером Гійомом Левасером де Бопланом⁵, являло собою чотирикутник з двома напівбастіонами. Його було збудовано на північній стороні величезного мису на правому березі Дніпра. Місце для фортеці було обрано дуже ретельно і вдало. Знаходячись на високій скелі, вона мала вигідне стратегічне значення, бо відк-

¹ Феодосий (Макаревский А.Г.) Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия.– Днепропетровск: ВАТ «Дніпрокнига», 2000.– С. 55; Історія Русів.– К., 1991.– С. 35.

² Там само. «...Татары горячо отстаивали эти места, сильно дрались за них, но ничего не сделали: казаки крепко уселись на них и утвердились...». Мовиться саме про укріплення населених пунктів. На жаль, Феодосій не наводить джерел, але у нього підкреслюється існування укріплень наприкінці XVI ст. у таких поселеннях: «Самара, Монастирище, городище Кодак, урочище Звонецкое и Хортица».

³ Меріме П. Богдан Хмельницький.– Львів: Каменяр, 1990.– С. 155.

⁴ Старий Кодак. Історичний нарис. Бібліографія / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007.– С. 13.

⁵ Логвин Г.Н., Нельговский Ю.А., Колобанов С.К. Строительство в период феодализма (2-я пол. XIII – перв. пол. XVII в.) // Развитие строительной науки и техники в Украинской ССР: в 3-х т.– К.: Наукова думка, 1989.– Т. 1.– С. 50–71.

ривалась широка панорама місцевості і прострілювалася широка ділянка ріки.

У південно-західній частині редуту виступали два невеликі напівбастіони, продовження фасів яких сходилися в середині бастіонного фронту. Саме на цій ділянці, позбавленій куртини⁶, за архівними джерелами знаходилась в'їзна брама з підйомним мостом, перекинутим через рів. Оборонний рів із валом оточував фортецю з чотирьох боків, ширина профілю укріплення (рову і валу) була майже 15 метрів. Довжина північно-східної сторони редуту, повернутої до річки, була трохи меншою від 100 метрів. Дві бічні сторони: південно-східна і північно-західна дорівнювали 115-ти метрам кожна. Кут двох напівбастіонів становив приблизно по 60°, а кут між продовженнями фасів бастіонів – 130°. Виходячи з вказаних даних, легко підрахувати площу першого укріплення Кодацької фортеці. Загальна площа забудови редуту дорівнювала 1 га. Площа внутрішнього простору (без валгану) – 0,6 га. Загальна довжина периметру редута (зовнішній край рову) дорівнювала трохи більше 430-ти метрів. Від північно-східного боку укріплення до скелястого обриву відстань сягала близько 30-ти метрів.

Ось як фортецю змальовує польський історик О. Чоловський: *«була то не фортеця, а скромний форт, який після побудови міг одночасно вмістити найбільше двісті чоловік, а з точки зору об'єкту не являв собою нічого імпазантного. За планом він утворював невеликий чотирикутник, оточений кругом ровом і земляним валом, який з півдня виступав двома кутовими півбастіонами, між котрими була в'їзна брама. Яке було озброєння фортеці не відомо»*⁷.

Існують досить стислі відомості про внутрішній устрій фортеці. На її території було викопано глибоку криницю, збудовано кілька землянок для гарнізону, криту гонтом хату для коменданта, льохи для зберігання пороху, продовольчих припасів і для в'язнів⁸.

Споруджували замок із землі та дерева, яке сплавливали до Кодака із самарських лісів⁹. *«Фортецю...[] польські магнати хотіли*

⁶ Куртина – прямолінійна ділянка бастіонного фронту, що з'єднувала напівбастіони (від італійського *curtine* – заслона). Широко використовувалась з початку XVI ст. у Франції. Конфігурація куртини з напівбастіонами отримала назву бастіонного фронту, або італійської системи.

⁷ Заруба В. Кодак. Нарис з історії фортеці. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 13.

⁸ Заруба В. Кодак. Нарис з історії фортеці. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 15.

⁹ Боплан Г.Л., де. Опис України, кількох провінцій королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн. – Львів: Каменяр, 1990. – С. 36.

щонайшвидше спорудити... а тому роботи, що розпочалися в травні копанням ровів і насипанням валів, у липні 1635 року були закінчені»¹⁰. Тож менш ніж за три місяці невелике укріплення збудували (очевидно, будівництво велося надто повільними темпами). За іншими даними Кодацький редут ще не був завершеним під час нападу загону запорожців на чолі з Сулимою, на це вказує велика кількість людей з капітаном Маріоном в невеличкому укріпленні¹¹.

У тому ж 1635 році, 12 серпня (за новим стилем), фортецю захопили запорозькі козаки. Гарнізон фортеці було знищено, коменданта покарано, робітників розігнано, і укріплення зруйновано в кількох місцях¹².

Польський уряд, бажаючи повернути новоутворену твердиню, вирішує посилити втрачений на деякий час форпост і відновити контроль над Запорозькими Вольностями. Після придушення повстання приймається постанова про будівництво нової фортеці Кодак. В універсалі 1636 року наказувалося: *«всім українським містам і містечкам... аби з кожного міста для збудування й завершення згаданого замку дали й прислали стільки потрібних робітників із заступами й мотиками, скільки ясновельможний великий гетьман коронний накаже й визначить з кожного міста або містечка»*¹³. Через брак грошей будівництво було відкладено. Його розпочали тільки в 1638 році.

У липні 1639 року було закінчено будівництво нової фортеці Кодак. Будівництвом фортеці керували Фрідріх Геткант, Ілля Арцишевський та Ян Пляйнер¹⁴.

Нова дерево-земляна фортеця була набагато міцнішою. Її було збудовано на південний схід від попередньої за найсучаснішими на той час зразками фортифікаційного мистецтва.

У плані земляна фортеця бастионного типу являла собою трохи видовжений чотирикутник, що витягся вздовж вісі північний схід – південний захід із відхиленням від вісі північ-південь у 50°. В кожному куті чотирикутника було влаштовано могутні бастіони, майже чітко орієнтовані по сторонах світу. Північно-східна сторона укріплення проходила вздовж урвистого берега річки, її конфігура-

¹⁰ Заруба В. Кодак. Нарис з історії фортеці.– Дніпропетровськ, 2004.– С. 13.

¹¹ Там само.– С. 13.

¹² За спогадами Пилипа Обуховича // Там само.– С. 19.

¹³ Мицик Ю.А. Козацький край. Нариси з історії Дніпропетровщини XV – XVIII ст.– Дніпропетровськ, 1997.– С. 137.

¹⁴ Старий Кодак. Історичний нарис. Бібліографія / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007.– С. 13.

ція повторювала обрис берегової лінії. На південно-східній стороні бастионний фронт було посилено рavelіном, відділеним від куртини ровом. Виходячи з цього, південний і східний бастиони отримали найпотужнішу атакуючу силу, а для їх прикриття боковим вогнем влаштовано допоміжну зовнішню споруду. В середині таких бастионів часто розміщували спеціальні споруди, щоби вести ярусний вогонь по місцевості.

Загальна площа забудови (зовнішній край рову) нової Кодацької фортеці дорівнювала 21 га. Площа внутрішнього простору фортеці (без валгану¹⁵) дорівнювала приблизно 4,4 га. Тож, як бачимо, нова споруда в цілому була набагато більшою за свою попередницю – в 21 раз, хоча внутрішній майдан був більший усього в 7,3 рази. Набагато потужнішим було збудовано профіль укріплення.

Основним елементом фортифікації був вал. Висота його від основи досягала 12,8 м, ширина в цілому складала 40,5 м, загальна довжина його із зовнішньої сторони бруствера по периметру дорівнювала 1600 м. З трьох боків перед валом було вирито глибокий оборонний рів, у дно якого вбито загострені дубові палі, а з четвертого – північно-східного, укріплення підносилося над Дніпром. Тут фортеця дотикалась до крутої непідступної скелі.

Глибина рову дорівнювала 10,7 м, ширина зверху (від берми до прикритого шляху) – 27,7 м, ширина дна рову – 15 м. Головним елементом валу слугував бруствер, що прикривав військо та гармати від прицільних пострілів. Його було посилено горизонтально виступаючим густим рядом дубового частоколу¹⁶. Вал від рову відділяла невеличка горизонтальна ділянка – берма шириною 2,1 м.

Північно-західна сторона мала єдину браму, що звалася Криловська (від назви великого містечка Крилова). До неї, через рів, було влаштовано міст довжиною близько 55 м (у цьому місці рів мав найбільшу ширину). Браму було посилено двома дубовими вежами¹⁷ та підйомним мостом.

З північного схилу вів хід до Дніпра, з півдня, де фортеця не мала природного захисту, перед нею розкидали металеві колочки,

¹⁵ Валган – внутрішня земляна підсипка валу укріплення. Використовувалась для захисту основного валу й розташування артилерії з військом.

¹⁶ Заруба В. Кодак. Нарис з історії фортеці.– Дніпропетровськ, 2004.– С. 27.

¹⁷ Старий Кодак. Історичний нарис. Бібліографія / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007.– С. 13.

щоб завадити наскоку ворожої кінноти¹⁸. У валу з боку Дніпра був вузький, замкнений хвірткою прохід для виходу по воду¹⁹.

Картографічні матеріали XVII ст. переконують, що споруда, яку будували 3.000 чоловік, була величною, неприступною і справляла виняткове враження на сучасників своїми розміром і грізним виглядом. Її було розташовано на вигідній у стратегічному значенні ділянці з максимальним використанням при спорудженні природних захисних рубежів. На відміну від попередньої фортеці значно більше значення відіграє штучно влаштована система укріплення. Але, як відомо, в середині фортеця справляла протилежне враження.

Про забудову внутрішнього простору фортеці лишилися спомини сучасників. Наприклад, М. Дуб'єцький пише: *«Певна кількість малих, вкопаних у землю землянок, де пухирі служили замість скла і вікон, та дерев'яний будинок з тентовим дахом, зроблений з балок, сплавлених із лісів самарських, призначений на мешкання коменданта. Тут же склади, порохівня і в'язниця. Все це утворювало будови фортеці...»*. А ось ще один варіант: *«...На її території спорудили дерев'яний будинок, покритий тентом, для коменданта, зліпили кілька мазанок. Побудували багато повіток для припасів, льох-в'язницю, глибоку криницю, з якої таємний хід виводив до Дніпра»²⁰*.

Як бачимо, внутрішнім начинням нове укріплення мало чим відрізнялося від попереднього. Описи забудови досить сухо і з огляду передають зовнішній вигляд місцевих споруд. Добре видно, що в фортеці був єдиний дерев'яний будинок – дім коменданта. Решта – землянки й напівземлянки, велика кількість господарських споруд.

Дуже дивно, але, як для центру польської колонізації Дикого Поля, адміністративного та військового центру нових земель²¹, наявна невідповідність статусу міста, що потрапило на всі європейські карти XVII–XVIII ст. В першу чергу фортеця мала забезпечувати захист іншого містобудівного утворення, яке мало з'явитися поряд.

Спочатку новоутворене поселення справляло гірке враження: *«...Поza валами ще скромніший вигляд мала купка землянок, ліплянок, які становили початок майбутньої осади... Дерево і земля були*

¹⁸ Мицик Ю.А. Козацький край. Нариси з історії Дніпропетровщини XV–XVIII ст. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 133.

¹⁹ Стороженко І.С. Степовий кордон України (XV–XVII ст.) // Історія міста Дніпропетровська. – Дніпропетровськ: Грані, 2006. – С. 41.

²⁰ Заруба В. Кодак. Нарис з історії фортеці. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 26–27.

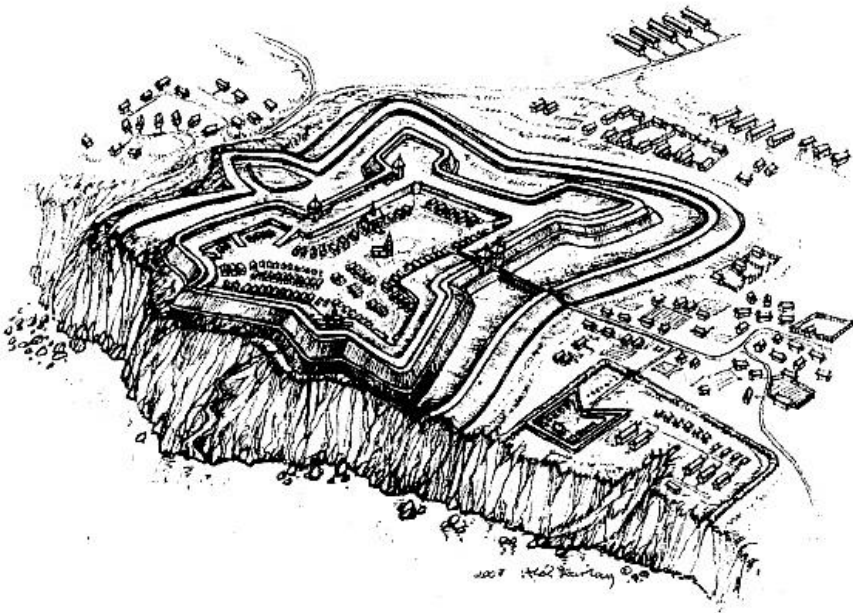
²¹ Старий Кодак. Історичний нарис. Бібліографія / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін. – Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007. – С. 18.

єдиним матеріалом, вжитим до будови...»²², але досить швидко коло фортеці виросла невеличка слобода. Про зовнішній вигляд укріплення й поселення поряд у 1647 році маємо опис Б. Маскевича: «...Вал був таким високим, що ледве можна було бачити верх замкового будинку. У пана капітана була та повинність, щоб кожного року на лікоть підсипав вали навколо замку. Під валом є глибокий рів, а в самому замку повно було маленьких халупок-мазанок (в деякі доводилося рачки лізти). В цих мазанках жили різні ремісники. Біля валу постійно працювали полонені татари...[]. У слободі під замком було з 60 будинків, у котрих мешкали прийшли люди. Землю тут не обробляли через ординську небезпеку, а якщо хто й обробляв, то небагато й обережно...[]. Над самим Дніпром був базар, де продавали реміні й інші дрібниці. За півмилі від Кодака стояла висока вежа, з котрої було видно на вісім миль довкола. На цій вежі стояла постійна сторожа...»²³.

На картографічних матеріалах XVII ст. привертає увагу прилегла до Кодацької фортеці територія. Із заходу та півдня від замку знаходилася велика кількість прямокутних у плані споруд, що розміщувалися довгими рядами і утворювали так звані поселення допоміжного складу залоги. Ззовні їх було обведено лінійним земляним укріпленням, що простягалося з північного заходу на південний схід майже на 900 метрів. З північного заходу вище по течії Дніпра на 900 метрів від рову фортеці, а також з південного сходу на відстані 550 метрів нижче по течії Дніпра високий правий берег перерізали величезні яри, утворюючи природний захист майбутнім поселенцям слободи. Тож, вищевказані укріплена лінія і яри разом слугували кордонами укріпленого посаду і так званого передмістя.

²² Заруба В. Кодак. Нарис з історії фортеці.– Дніпропетровськ, 2004.– С. 26–27

²³ Уривки із спогадів Богуслава Маскевича // Додатки // Мицик Ю.А. Козацький край. Нариси з історії Дніпропетровщини XV–XVIII ст.– Дніпропетровськ, 1997.– С. 170.

*Мал.1. Загальний вигляд фортеці Кодак у другій пол. XVII ст.
Малюнок-реконструкція автора.*

Також добре простежується контур валу колишнього укріпленого посаду старої фортеці, у складі якого зображено саму фортецю (редут) і колишні казарми першого гарнізону. Він знаходився на північний захід від нової фортеці і мав прямокутний обрис. Площа старого посаду дорівнювала 4,6 га (включаючи й площу редуту), а довжина валу посаду приблизно дорівнювала 1270 м. За експлікацією перша фортеця позначена як Редут Маріона. Ще далі на північний захід видно базарний майдан, який показано в плані трьома видовженими спорудами (можливо, торговими рядами).

Існують дані, що біля стін укріплення було споруджено кляштор-монастир і костьол, де правили службу отці-домініканці²⁴. За іншою версією, монастир було розміщено у фортеці²⁵. На присут-

²⁴ Заруба В. Кодак. Нарис з історії фортеці.– Дніпропетровськ, 2004.– С. 27.

²⁵ Мицик Ю.А. Козацький край. Нариси з історії Дніпропетровщини XV–XVIII ст.– Дніпропетровськ, 1997.– С. 133.

ність у фортеці служителів церкви – ксьондзів, вказує один з пунктів угоди капітуляції гарнізону в 1648 році²⁶.

У містобудуванні надзвичайно важливою, часто – вирішальною, була роль організаторів заселення нових теренів та фахівців у розплануванні поселень. Методика роботи, обумовлена практичною необхідністю враз розселити кілька сот, а то й тисяч людей, визначала майже одночасне розпланування фортеці, посаду і ближніх слобід. Саме це й було розроблено для нового міста Кодака, що мав з'явитися на високому скелястому березі Бористена. Поява величній фортеці – то перший крок до виникнення значного містобудівного утворення Речі Посполитої на теренах Надпорожжя. Ось як розповідав про це місто Микита Корж: «... Сей Кодак был городом и находился под Польскою державою, в нем была устроена знатная бережная крепость, обведенная глубоким рвом и высоким земляным валом с подземными воротами... []. В сей крепости жил некогда Польский князек, вроде коменданта...»²⁷.

Історично доля майбутнього міста склалася інакше. Йому не судилося досягти проектних розмірів і стати польською твердиною. У 1648 році розпочалася Визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького проти Речі Посполитої. У цей період Надпорожжя стає театром значних воєнних дій, а Кодак – одним із найвидатніших козацьких міст²⁸.

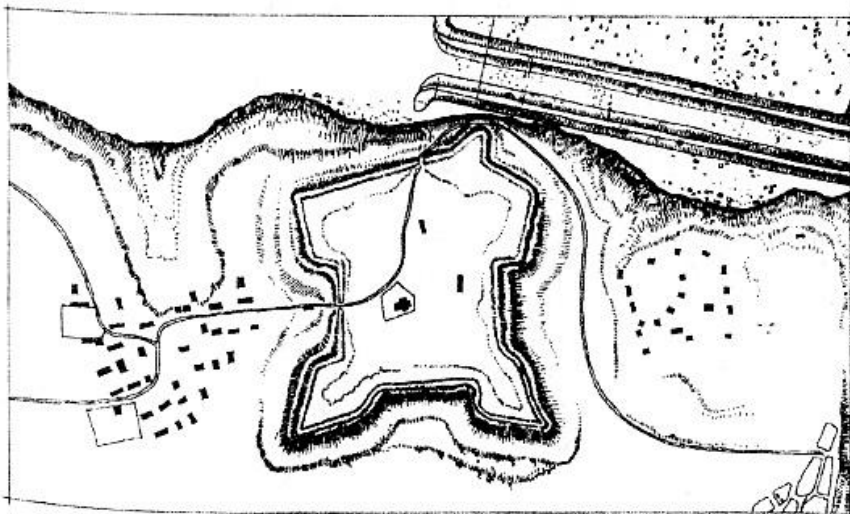
Даних після 1648 року про стан поселення, прилеглого до фортеці поки не знайдено. Відомо тільки, що частина населення Кодака переселилася в 1650 році до містечка Новий Кодак. У фортеці ж було розміщено козацький гарнізон, вона використовувалася як тилова база гетьмана: в'язниця, переправа, пристань, продовольчий та військовий склади²⁹.

²⁶ Пункт 9. Щоб ксьондзи, котрі знаходяться при нас, виходили безпечно зі своїми пожитками // Старостін В. Столиця степового краю. Дніпропетровськ. Нариси з історії міста.– Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2004.– С. 25.

²⁷ «Устное повествование бывшего запорожца, жителя Екатеринославской губернии и уезда, селения Михайловки, Никиты Леонтьевича Коржа».– Одеса, 1842. // Приложение к газете «Собор». Репринтное издание.– Днепропетровск, 1991.– С. 50.

²⁸ Шевал'є П. Історія війни козаків проти Польщі.– К.: Томіріс, 1993.– С. 43.

²⁹ Заруба В. Кодак. Нарис з історії фортеці.– Дніпропетровськ, 2004.– С. 39.

Мал.2. План фортеці Кодак у 1776 році. Прорис автора.

На пониззі Дніпра в середині XVI ст. виникла система поселень, фортець, хуторів і зимівників Запорозької Січі. Заснування нових поселень та відродження стародавніх зумовлювалося освоєнням земель, та захистом кордонів від нападів турків і татар. Великі поселення були джерелом сталих доходів, бо ремесло, різні промисли й торгівля давали в 5-10 разів більший прибуток, ніж сільське господарство. У містечках і слободах раз або двічі на тиждень відбувався малий торг, а два-три рази на рік – великі ярмарки. Переважали невеличкі містобудівні утворення з населенням від 500 до 1000 мешканців, більшість яких займалась землеробством та промислами³⁰.

Кодак з 1656 року переходить до володінь Запорозької Січі, хоча постачанням фортеці займався гетьманський уряд³¹. У цьому ж році в поселенні Старий Кодак влаштовано першу похідну церкву в ім'я Архістратиґа Михаїла. Її було привезено з Запорозької Січі та встановлено для затвердженної вперше берегової варти з «охо-

³⁰ Історія української архітектури. За редакцією В.І. Тимофійенка.– К.: Техніка, 2003.– С. 154.

³¹ Після Переяславської угоди 1654 р. фортеці було поділено на штатні, де стояли московські стрільці, й позаштатні.

чих козаків-лоцманів», при ній був ієромонах Самарського Миколаївського монастиря³².

За документами 1656 року існуюче поселення називають містечком, в якому жили поляки та українці – лоцмани, що проводили плоти через пороги. В містечку діяли домініканський костьол і нововстановлена похідна церква³³.

У 1658 році гарнізон замку було посилено, але в 1664 році замок спорожнів, його охороняли всього 20 козаків. У 1672 році фортеця вистояла під час турецько-татарської навали, але було зруйновано прилегле містечко. Церкву та костьол спалено.

Зберігаючи велике стратегічне значення, продовжує існувати фортеця, а поселення, що було невдало розташоване відносно сухопутних шляхів, втрачає своє адміністративне та економічне значення. Первинного значення набуває місто, розташоване вище по течії Дніпра – Новий Кодак³⁴.

Зберігся опис замку запорозькими послами для Малоросійського приказу 1673 року: *«Місто Кодак. Земляний вал стоїть на Дніпрових верхніх порогах, в урочищі Кодак, на правім березі Дніпра від Києва. А будували його за указом польського короля Владислава IV німці, тому вже років 40 з гаком. Біїниці зроблені з землі, вхід до нього з одного боку між валами, а палів і колод нема. А від порогів, навкруг нього, рів обрізаний, і в рові набито дубовий частокіл. А обміром той городок Кодак навколо 900 сажень...»*³⁵.

Матеріалів про існування поселення біля Старого Кодака кінця XVII ст. досить мало, ситуацію ускладнює використання назви «Кодак» для двох населених пунктів – Нового Кодака і Старого Кодака. Іноді дуже важко атрибутувати місто про яке йдеться³⁶.

Ймовірно, на кінець XVII – початок XVIII ст. забудова Старокодацького поселення почала потроху розростатись, у цей час переселенці з Гетьманщини селилися у старовинному містечку. Але по-

³² Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. Т. 1.– К.: Наукова думка, 1990.– С. 265; Феодосій (Макаревский А.Г.) Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. Церкви и приходы прошедшаго XVIII столетія.– Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2000.– С. 180.

³³ Заруба В. Кодак. Нарис з історії фортеці.– Дніпропетровськ, 2004.– С. 40.

³⁴ Старий Кодак. Історичний нарис. Бібліографія / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007.– С. 27.

³⁵ Мищик Ю.А. Козацький край. Нариси з історії Дніпропетровщини XV – XVIII ст.– Дніпропетровськ, 1997.– С.144–145.

³⁶ Старий Кодак. Історичний нарис. Бібліографія / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007.– С. 27.

дії 1709 року знову припинили розвиток населеного пункту. Російське каральне військо спалило поселення «*чтобы впредь не быть пристанищем для воров*», а мешканців відправили до Новобогородицької фортеці. Запорожці залишили свій край, та й росіянам не вдалося закріпитися в Кодацькій фортеці.

За архівними джерелами Старокодацьку фортецю знищено за умовами Прутського трактату 1711 р. (найвірогідніше, фортецю не зруйнували, лише частково було розрито північно-східний бастионний фронт, що прилягав до скелястого берега і повністю ліквідовано рavelін, тим самим було послаблено південно-східний бастионний фронт). Пізніше фортеця була відновлена козаками (при реконструкції північно-східної сторони, що проходила над скелястим берегом, було спрощено конфігурацію бастионного фронту, ravelін не відновлювався), але у 20-х рр. її зруйнував кримський хан (ймовірно, було тільки засипано ров, оскільки в цілому конфігурація і розміри залишків фортеці ідентичні первинним), а права на Кодак на певний час передав Речі Посполитій³⁷. В 1733 році у фортеці стояла татарська залога³⁸, яку після повернення вибили запорожці³⁹.

Поселенці з Гетьманщини (Миргородського та Полтавського полків) активно починають залюднювати терени Запорожжя, засновуючи хутори та села. Населення Старого Кодака швидко зростає на початку 1730-х рр. У 1739 році після чергової російсько-турецької війни (1735–1739 рр.) до Кодака переселилося кілька десятків родин із Полтавщини та Чернігівщини. А в 1744–1748 рр. село Старий Кодак збільшується за рахунок переселенців зі Старої Самари⁴⁰.

Настоятель усіх запорозьких церков – ієромонах Павло в період російсько-турецької війни у 1736–1737 рр. «збудував» нову церкву в слободі Старий Кодак⁴¹ для запорожців та російських військ, що тут знаходилися. Мова ведеться про другу похідну військову церкву в ім'я святого Архістратига Михаїла. На жаль, не відомо про зовнішній вигляд цієї мобільної споруди (у вольностях Запорозьких існувало декілька типів походних церков, в російській армії використовували так звані «церковные ящики», в яких перевозили начиння для походних храмів). Храм розташовувався всере-

³⁷ Мицик Ю.А. Козацький край. Нариси з історії Дніпропетровщини XV–XVIII ст.– Дніпропетровськ, 1997.– С. 149.

³⁸ Скальковський А.О. Історія Нової Січі, або останнього Коша запорозького.– Дніпропетровськ, 1994.– С. 247.

³⁹ Там само.– С. 248, 257.

⁴⁰ Заруба В. Кодак. Нарис з історії фортеці.– Дніпропетровськ, 2004.– С. 40.

⁴¹ Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. Т. 1.– К.: Наукова думка, 1990.– С. 269.

дині фортеці. Близько 1739 року в поселенні вже існувала парафіяльна громада православного козацтва⁴².

У 1748 році з дозволу та благословення митрополита Київського, Галицького і Малої Росії Тимофія Щербацького, у місті Старому Кодаку замість похідної церкви на кошти запорозького козацтва побудовано сталу дерев'яну церкву в ім'я святого Архангела Михаїла і до неї призначено постійний церковний причт⁴³. Приблизно в цей же час на захід від фортеці виник цвинтар⁴⁴, залишки якого ще збереглися.

За офіційними документами 1768 року в містечку Старому Кодаку було 50 парафіяльних дворів, бездвірних хат 32 і населення 1.015 душ⁴⁵.

На карті кінця XVIII ст. добре видно, що церкву збудували всередині існуючого укріплення. Тому вона вціліла від нападу татар у 1769 році. Перша постійна дерев'яна церква була хрещата в плані, п'ятизрубна, зі скороченими бічними гілками (північною і південною) і видовженою західною. Навколо храму існувало огороження у вигляді неправильного п'ятикутника. Зі сходу від церкви, в середині фортеці, у 1776 році знаходилися кілька видовжених у плані споруд, ймовірно залишки казарм російського гарнізону.

Із зовнішнього боку земляних укріплень знаходилось містечко. Воно складалося з двох слобід. Одна «західна» з північно-західної сторони фортеці (вище за течією Дніпра), друга «східна» з південно-східної сторони (нижче за течією). Так звана західна слобода, значно більша за східну (майже в 2 рази), ймовірно утворилася раніше. Вони різнилися не тільки розміром, а й планувальною схемою. З розташування споруд добре видно, що західна слобода формувалася в декілька етапів. Одна група будинків збудована за орієнтацією схід-захід, а інша за орієнтацією на дорогу. Важко встановити, яка орієнтація первинна, оскільки поселення багато разів нищили. Через слободи й фортецю проходила одна ґрунтова дорога, що на північному заході розходила в двох напрямках.

⁴² Феодосий (Макаревский А.Г.) Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия.– Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2000.– С. 180.

⁴³ Там само.– С. 180.

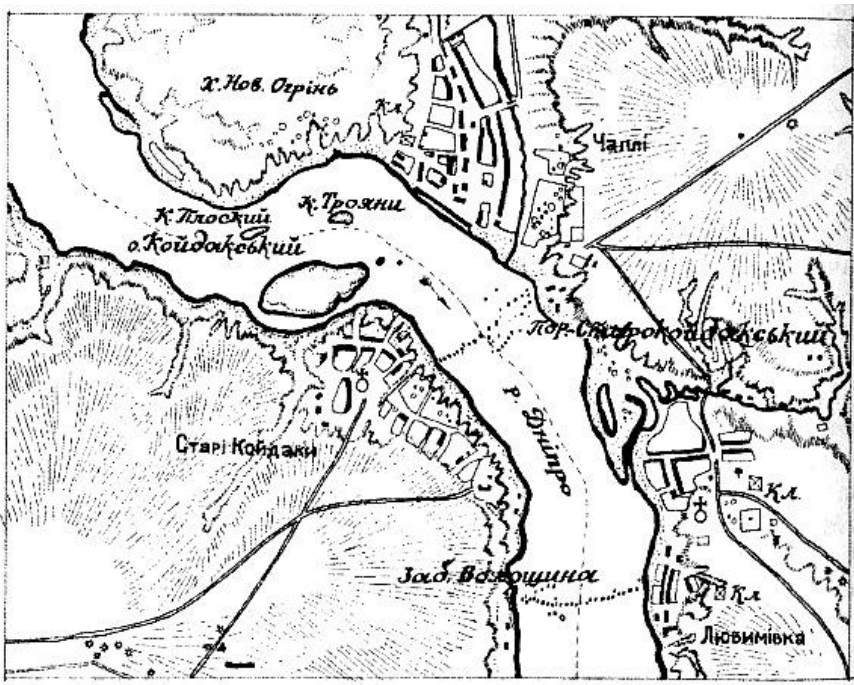
⁴⁴ Старий Кодак. Історичний нарис. Бібліографія / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007.– С. 43.

⁴⁵ Феодосий (Макаревский А. Г.) Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия.– Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2000.– С. 180.

Місце для слобід було обрано дуже вдало. Їх поставлено у відкритому полі на невеличких підвищеннях величного пагорба так, що з протилежної сторони ріки Старий Кодак чітко змальовувався на фоні неба. Витончений силует церкви, який підтримував величезний масив земляної фортеці, організовував увесь простір житлового середовища. Обидві слободи було утворено в межах старовинного посаду, про який йшлося вище. До кінця XVIII ст. вже не існувало першої Кодацької фортеці – Редуги Маріона, з його невеличким посадом. На її місці розкинувся величезний яр. Друга Кодацька фортеця потроху руйнувалася: вали розповзалися, змінюючи обриси укріплень.

З ліквідацією у 1775 році Запорозької Січі Старий Кодак було визначено державною слободою, а його населення поповнилося колишніми запорозькими козаками⁴⁶, оскільки їх зганяли з насиджених місць у слободи й містечка, де порядкувала вже нова адміністрація.

⁴⁶ Феодосий (Макаревский А.Г.) Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. – Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2000. – С. 180.

Мал.3. Поселення Старі Койдаки на мапі другої половини XIX ст.
Прорис автора.

Як пише Ф. Макарєвський близько 1780 року Старокодачська дерев'яна церква зістаріла й опинилася в жалюгідному стані: «стєны ея всецело обветшали; подвалины сгнили и разрушились; во время дождей течь сильно лилась по стенам и по углам как во всей церкви, так и в олтарє; от сырости и течи во многих местах появился мох и выросли губки; в церкви свободно летали птицы и в олтарє свили гнезда (добре видно, що за спорудою просто не доглядали певним чином, всього за 32 роки її довели до жахливого стану – О.Х.); по местоположению своему церков очутилась вне села (масться на увазі новий адміністративний центр, оскільки церква знаходилась в дуже зручному місці – О.Х.), в далеком и непристойном месте, вокруг нея от истекающей из гор воды в осеннее и весеняное время образовались глубочайшие рвы; от этого дорога в церков сделалась весьма неудобною; как в церкви удаленной от жилых домов, было опасно оставлять церковныя вещи и имущество, то оныя забирались церковным старостою в его дом и хранились там

между хозяйственными вещами; богослужение в той церкви само собою прекратилось»⁴⁷.

Мешканці поселення вирішили «в замен устаревшей и обветшавшей», влаштувати дерев'яну церкву в новоутвореному центрі. Для будівництва храму було приготовлено різаного дерева триста колод, двадцять дубів на підвалини і 20 лютого 1781 року було подано прохання до Слов'янського духовного Правління про надання дозволу на будівництво церкви у Старому Кодаку посеред села.

Справа з дозволом на будівництво нової церкви затяглася. Вважаючи старий Кодак безперспективним, Слов'янське духовне Правління пропонувало перенести церкву до сусіднього поселення – Лоцманської Кам'янки. Справу вирішили мешканці Кодака. Після спорудження нової церкви, стару зобов'язались відремонтувати і передати до Лоцманської Кам'янки⁴⁸ (молитовний будинок зі Старокодацької церкви було влаштовано у 1784 році).

Новоросійська губернська Канцелярія відмежувала 120 десятин зручної землі для священнослужителів Старокодацької Архангело-Михайлівської церкви й вислала для церкви затверджений план. 12 травня 1782 року було освячено і закладено місце для нової церкви.

До початку березня 1785 року було споруджено новий дерев'яний храм в ім'я святого Архангела Михаїла, вже 1 квітня того ж року церкву було освячено й почато богослужіння⁴⁹. За деякими архівними документами нова церква стояла вище старого кладовища на місці сучасних крамниць⁵⁰.

Поступово забудова села зростала довкола нового центру з церквою і старовинним цвинтарем, житлові квартали тяглися вздовж сучасної вулиці Леніна, оскільки з іншого боку заважала балка Сажівка. У другій половині XIX ст. значно зростає кількість мешканців села, через брак вільного місця садиби зводили навіть у

⁴⁷ Феодосий (Макаревский А.Г.) Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. – Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2000. – С. 181.

⁴⁸ Нині село в складі м. Дніпропетровська, яке ще зберігає сільський вигляд і побут жителів / Коментарі // Феодосий (Макаревский А.Г.) Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. – Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2000. – С. 1061.

⁴⁹ Феодосий (Макаревский А.Г.) Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. – Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2000. – С. 184.

⁵⁰ Старий Кодак. Историчний нарис. Бібліографія / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін. – Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007. – С. 44.

залишках фортеці. Ось як про це пише наприкінці XIX ст. Д.І. Яворницький: «...*Теперь в бывшей крепости стоит десять крестьянских хат и кроме того большая усадьба купца Зверева...[]*»⁵¹.

У 1818 році церкву перебудовують. Вважається, що її було «пересипано і складено без змін» від попередньої⁵². Того ж року на захід від храму було зведено дерев'яну дзвіницю.

Завдяки вивченим архівним матеріалам ми маємо уявлення про зовнішній вигляд старої дерев'яної церкви (перекладеної у 1818 р.) і дзвіниці (1818 р.) коло церкви. Дерев'яна церква в ім'я Архістратига Михаїла в селі Старий Кодак належала до типу хрещатих триверхих храмів, з прямокутними раменами і центром (значно вищим за рамена). Просторово-композиційне рішення пам'ятки збудовано на підкреслено домінуючому значенні вертикалей. Центральна ділянка мала окремих зруб. На західному, південному та північному раменах були двоколонні ганки, перекриті двосхилим дахом. Пізніше до східного рамена з півночі й півдня було прибудовано невеличкі прямокутні в плані притвори.

Верх центру був двозаломним, а верхи західного й східного рамен – однозаломними. Всі вони увінчувались низькими шатрами з восьмигранними глухими баньками і грушоподібними маківками. Південне й північне рамена перекривались двосхилим дахом, якому на фасаді відповідали трикутні фронтони, увінчані невеличкими глухими баньками з грушоподібними маківками. Різна висота зрубів надавала значного динамізму центричній пірамідальній композиції храму.

Високі зруби, було завершено профільованими карнизами. Стіни ззовні ошальовано дошками горизонтально з нащільниками. Дверні прорізи – прямокутні. Наличники прямокутних вікон, дверей та карнизи прикрашені простою різьбою.

⁵¹ Эварницкий Д.И. (Яворницкий Д.И.) Запорожье в остатках старины и преданиях народа. – К.: Веселка, 1995. – С. 112.

⁵² Старий Кодак. Історичний нарис. Бібліографія / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін. – Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007. – С. 44.

Мал.4. Церква в ім'я святого Архангела Михаїла (перекладена у 1818 р.) і дзвіниці (1818 р.) в селі Старий Кодак Лоц-Кам'янської волості Катеринославського повіту Катеринославської губернії. Зовнішній вигляд з північного заходу.

Малюнок автора за архівними матеріалами кінця XIX ст.

Із західного боку, трохи на північ від головної вісі схід-захід розташовувалась окремо від церкви невеличка двоярусна дзвіниця, подібна до церкви за характером архітектурних форм, але досить приземкувата у порівнянні з композицією храму.

Прямокутний нижній ярус був перекритий пластичною покрівлею і увінчаний восьмигранною банею з відкритими арокними прорізами вікон. Зруби було завершено профільованим карнизом. Стіни ззовні ошальовано дошками горизонтально з нащільниками, це надавало статичності й посилювало приземкуватість. Дверні прорізи – склепінчасті, прикрашені трикутним різьбленим одвірком у вигляді напівколон з капітелями. Наличники вікон та карнизи прикрашені простою різьбою.

До того ж, обидві споруди були увінчані чудовими пам'ятками ставрографії⁵³ – металевими кованими хрестами (на церкві – 5, на дзвіниці – 1), які різнилися між собою і являли спра-

⁵³ Ставрографія – наука про хрести.

вжні витвори народного мистецтва. Церковну садибу було огорожено невибагливою дерев'яною огорожею.

Силует культового ансамблю був важливою містобудівною доміантою у ландшафті й забудові Старого Кодака, це ж підтверджують фотоматеріали кінця XIX – початку XX ст. Є відомості про ремонти церкви протягом XIX ст.

Старокодацька церква була не менш відомою, ніж дерев'яний Троїцький собор у Новомосковську. У 1880-му році її відвідав і намалював відомий російський живописець Ілля Рєпін⁵⁴. У цей час він мандрував колишніми землями Запорозжжя, збираючи матеріали для картини «Запорозжці». Ним було зроблено замальовку олівцем «Церква в Старому Кодаку», на якому зображено дзвіницю з церквою⁵⁵.

З 1880-х років церкву Старого Кодака відвідував Д.І. Яворницький, але його більше цікавили запорозькі старожитності, які тут зберігалися: *«В настоящее время о прошлом Старого-Кодака говорят только остатки земляной крепости да те немногие вещи, которые сохраняются в церкви села...»*⁵⁶.

У 1911 році на церкву звернула увагу навіть Імператорська Археологічна Комісія! Селяни с. Кайдак, священник о. І. Сугаренко и селянин А. Білоконь 28 квітня і 23 листопада 1911 року надіслали листи на ім'я голови Імператорської Археологічної Комісії з клопотанням про виділення грошей на ремонт храму. На реставраційному засіданні Комісії було розглянуто клопотання: *«Считая себя прямыми потомками запорожцев, ревнуя о вере наших предков, сражавшихся за Святой Господний Крест, мы бы хотели сохранить для потомства этот драгоценный памятник старины наших*

⁵⁴ Рисунок и акварель русских художников втор. пол. XVIII – нач. XX вв. Каталог выставки. Киевский Государственный музей русского искусства.– Киев, 1964 г. / Рєпін Ілья Ефимович. Рисунки выполнены во время путешествия по Украине в 1880 году.

⁵⁵ Белічко Ю. Україна в творчості І.Ю. Рєпіна.– Мистецтво, Київ, 1963.

⁵⁶ Эварницкий Д.И. (Яворницкий Д.И.) Запорожье в остатках старины и преданиях народа.– К.: Веселка, 1995.– С. 112.

*Мал.5. Комплекс Старокодацької Архангело-Михайлівської церкви.
Зовнішній вигляд 1880 року.
Прорис автора за малюнком Іллі Рєпіна.*

предков, но на это не имеется достаточных средств, почему позволяем себе обратиться с усерднейшей просьбой к Вашему Сиятельству, не найдете ли Вы возможным выдать нам субсидию на реставрацию нашей церкви, или же доложить об этом Его Императорскому Величеству Государю Императору, милостивому и щедрому покровителю отечественной старины»⁵⁷. Наданий кошторис на ремонт складав 16.845 рублів. Припущено було: розібрати усі верхи й главки і «срубить» їх наново, перекрити наново підлогу, розібрати хори і влаштувати нові «такі же», зробити нову драбину на другий ярус дзвіниці, викласти два нових вінця з дубових колод зверху, зробити залізну покрівлю, старі ганки замінити новими, наново ошалювати стіни, відремонтувати фундамент, визолотити хрести.

⁵⁷ Известия Императорской Археологической Комиссии. Вып. 44.– Петроград, 1912.– С. 91.

Було заведено справу (Дело Императорской Археологической Комиссии 1911 г., № 91.⁵⁸) з невеличкою історичною довідкою: *«Церковь основана при Кодацкой крепости, отбитой запорожцами у поляков в 1637 г. В ней сохраняются: серебряная дарохранительница 1761 г., вложенная Сем. Бардадиным, пара железных венцов, серебряный подсвечник с фигурой ангела, железное копьё»*⁵⁹.

На реставраційному засіданні того ж року справу було розглянуто. В засіданні брали участь видатні фахівці Російської імперії з археології, історії та архітектури. Тому, доцільним буде навести текст протоколу: *«Е.А. Сабанев нашел церковь весьма ценною и высказал, что к ней надо отнестись с особым вниманием. Настоящая обшивка, повидимому, поздняя. А.В. Щусев заметил, что церковь прелестна и заслуживает поддержки. В.В. Суслов обратил внимание на то, что резьба церкви поздняя, что доски, быть может, тесанья; необходимо сохранить все старое, добавить недостающее. Е.А. Сабанев указал на то, что при разборке частей церкви для ремонта ее необходимо отмечать все размеры и снимать шаблоны, потому что малейшие изменения размеров, как показывает опыт, приводит к искажению существенных частей. П.П. Покрышкин, в дополнение к этому замечанию, сообщил свое предположение, что линии церкви сверху несколько суживаются»*⁶⁰.

Засіданням було постановлено: зажадати акту огляду, просити визначити роботи більш-менш негайні і звернути увагу на необхідність точніших обмірів, особливо у верхніх частинах, а також зняття шаблонів⁶¹.

Поки що невідомо про проведення реставраційних робіт (деякі джерела вказують на їх проведення⁶²), але, як бачимо, Імператорська Археологічна комісія підтримала таку ідею.

На жаль, радянська доба стала принципово новим етапом історії міста та її головних споруд. Ще у 1920-х роках П. Козар писав: *«...В самому ж таки селі Кодакові посеред села стоїть церква,*

⁵⁸ Вона мала таку назву: «Екатеринославская губерния, Екатеринославский уезд, с. Старый Койдак. О реставрации церкви во имя Архангела Михаила и об изыскании на ее средства (1911)».

⁵⁹ Известия Императорской Археологической Комиссии. Вып. 44.– Петроград, 1912.– С. 92.

⁶⁰ Там само.– С. 92–93.

⁶¹ Там само.– С. 93.

⁶² Старий Кодак. Історичний нарис. Бібліографія / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін.– Дніпропетровськ: ДЮУНБ, 2007.– С. 49.

збудована в українському стилі»⁶³. Але, у 1937 році споруду, яка визначала архітектурний образ поселення – церкву Архістратига Михаїла, було розібрано⁶⁴. У 1944 році на території фортеці було закладено гранітний кар’єр. За подальші 50 років постраждала більша частина укріплень. На сьогоднішній день вціліла південно-західна ділянка з двома бастіонами, яка дорівнює 9,7 га. Це 46 % від колишньої загальної площі забудови земляних укріплень. На превеликий жаль, знищено місця, де колись стояла перша дерев’яна церква Архангела Михаїла і єдина в’їзна брама до фортеці, але й вціліла частина становить інтерес для археологічного вивчення (особливо територія південного редуту, на якому встановлено обеліск).

Не можна обійти увагою ще одну цікаву історичну пам’ятку в Старому Кодакі – старовинний цвинтар. Після залучення козацької доби до археологічної науки «поховальне поле» викликало інтерес і стало об’єктом дослідження⁶⁵. Цікавість викликають надгробки з викарбованою християнською символікою і давніми написами. Найстаріші з вцілілих пам’яток відносяться до сер. ХІХ ст. Однак, об’єктами досліджень поки що стали лише декілька надгробків, тож унікальні витвори народного мистецтва очікують нових досліджень.

Після співставлення писемних, топографічних, графічних даних виникає потреба археологічних розвідок не тільки цвинтаря й залишків фортеці у старій частині Старого Кодака. Для локалізації місцезнаходження залишків фундаментів Архангело-Михайлівської церкви, збудованої у 1785 році, й дзвіниці, збудованої у 1818 році, доведеться досліджувати місце сучасного центру села. За допомогою низки заходів можливо відродити зруйновану об’ємно-просторову композицію історичного центру Старого Кодака, а саме відтворити зруйновану архітектурну доміную – храм на честь святого Архангела Михаїла.

За останні роки в Україні накопичено унікальний досвід відтворення втрачених пам’яток архітектури, який виявив деякі негативні моменти: нівелювання поняття автентичності, стирання межі між оригіналом і копією, а то й підробкою⁶⁶, цілком можливим є

⁶³ Козар П. На Дніпрельстан через пороги.– Дніпропетровськ: УкО ІМА-прес, 2000.– С. 57.

⁶⁴ Заруба В. Кодак. Нарис історії фортеці.– Дніпропетровськ, 2004.– С. 53.

⁶⁵ Археологія доби українського козацтва ХVІ–ХVІІІ ст.– К., 1997.– С. 34.

⁶⁶ Вечерський В.В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам’яток охоронних досліджень населених місць.– К.: НДІПІАМ – Головкинвархітектура, 2003.– С. 258; Харлан О.В. Дерев’яна Покровська церква

відтворення культових споруд за умови проведення належних наукових пошуків.

міста Нікополь. До питання локалізації місцезнаходження та архітектурно-містобудівні особливості // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип. 16.– К.: КНУБА, 2006.– С. 112–124.

Бібліографія

Праці та публікації з архітектурно-мистецької тематики

1. Археологія доби українського козацтва XVI–XVIII ст. [Текст].– К., 1997.– С. 34.
2. Белічко Ю. Україна в творчості І.Ю. Рєпіна [Текст] / Ю. Белічко.– Київ: Мистецтво, 1963.
3. Известия Императорской Археологической Комиссии. Вып. 44 [Текст].– Петроград, 1912.– С. 91, 92–93.
4. Історія української архітектури [Текст] / За ред. В.І. Тимофієнка.– К.: Техніка, 2003.– С. 154.
5. Кодацька фортеця на Дніпрі. Гравюра з книги “Суапеае” 1687 р. [Текст] // Запорозжі: До історії козацької культури.– К.: Мистецтво, 1993.– С. 48.
6. Логвин Г.Н. Строительство в период феодализма (2-я пол. XIII – перв. пол. XVII вв.) [Текст] / Г.Н. Логвин, Ю.А. Нельговский, С.К. Колобанов // Развитие строительной науки и техники в Украинской ССР: В 3-х т.– К.: Наукова думка, 1989.– Т. 1.– С. 50–71.
7. Репан О. Палімпсест. Коріння міста: поселення XVII–XVIII століть в історії Дніпропетровська [Текст] / О. Репан, В. Старостін, О. Харлан.– К.: Українські пропілеї, 2008.– 268 с.
8. Харлан О. До питання локалізації місцезнаходження та архітектурно-містобудівних особливостей дерев'яної Архангело-Михайлівської церкви Старого Кодака [Текст] / О. Харлан // Нові дослідження пам'яток Козацької доби в Україні. Зб. наук. стат. Вип. 16.– К., 2007.– С. 222–234.
9. Харлан О. Храм у Старому Кодаку [Текст] / О. Харлан // Мос Придніпров'я. Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2008 рік.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007.– С. 237–241.

10. Репин Ілля Ефимович. Рисунок виконані в час подорожі по Україні в 1880 році [Текст] // Рисунок і акварель російських художників друг. пол. XVIII – поч. XX вв. Каталог виставки. Київський Державний музей російського мистецтва.– К., 1964.

* * *

11. Катеринославська губернія, Катеринославський уезд, с. Старий Койдак. О реставрації церкви во ім'я Архангела Михаїла і об изыскании на неї средства [Текст] // Известия Императорской Археологической Комиссии.– 1911.– Вып. 44.– С. 91–93.

Праці та публікації з історико-краєзнавчої тематики

12. Археологія Української РСР. У 3-х т. Т.1. Первісна археологія [Текст].– К.: Наук. думка, 1961.– 451 с.
о. Кодак – С. 272, 273, 433; Старі Кодаки – С. 27.
13. Багалій Д.І. Колонізація Новоросійського краю і перші кроки його по дорозі культури. Істор. етюд [Текст] / Д.І. Багалій.– К., 1889.– 115 с.
Кодак – С. 12, 25.; с. Старі Кодаки – С. 45, 90.
14. Багалій Д.І. Заселення Південної України (Запоріжжя й Новоросійського краю) і перші початки її культурного розвитку [Текст] / Д.І. Багалій.– Харків: Союз, 1920.– 102 с.
Кодак – 8, 23, 24, 30, 46.
15. Бинкевич В.В., Камеко В.Ф. Городок старинный запорожский Самарь с перевозом: Краеведческий очерк [Текст] / В.В. Бинкевич, В.Ф. Камеко.– Дніпропетровськ: Пороги, 2000.–156 с.
Кодак – С. 38–40.
16. Боплан Г.Л., де. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і веденням воєн [Текст] / Г.Л. де Боплан.– К.: Наук. думка; Кембрідж

(Мас.): Укр. наук. ін-т, 1990.– 256 с.: іл.– (Україна в міжнар. зв'язках: хроніки, мемуари, щоденники).– Рез. фр. та англ. мовами.

17. Боплан Г.Л., де. Опис України, кількох провінцій королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн [Текст] / Г.Л. де Боплан.– Львів: Каменяр, 1990.
18. Василенко Н.П. Очерки по истории Западной Руси и Украины [Текст] / Н.П. Василенко.– К., Б. р.
Разрушение замка Кодака – С. 392; Возобновление Кодака – С. 441–443.
19. Вербов С. По Днепру через пороги (из воспоминаний) [Текст] / С. Вербов.– Днепропетровск: Днепркнига, 2001.– 167 с.
Кодацький поріг – С. 59–62.
20. Дніпропетровськ: віхи історії [Текст].– Дніпропетровськ: Грані, 2001.– 256 с.
Кодак – С. 27–31, 45, 52.
21. Заруба В. Кодак [Текст] // Заруба В. Студії з історії України.– К.: Освіта, 1995.– С. 5–41.
22. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения Гетманства. В 3-х ч.– Изд. 4-е [Текст].– С.-Петербург-К.-Харьков, 1903.– 609 с.
Кодак – С. 121, 123, 125, 126, 350, 362, 443.
23. Історія Русів [Текст] / Пер. І. Драча; вступ. ст. В. Шевчука.– К.: Радян. письменник, 1991.– 318 с.
Кодак – С. 35, 90, 91, 102, 103, 109, 114, 170, 177, 202, 215, 232.
24. Історіографічні дослідження в Українській РСР. Вип. 1 [Текст].– К.: Наук. думка, 1968.– 273 с. (АН Української РСР. Ін-т історії)

25. Касименко А.К. История Украинской ССР. Популярный очерк [Текст] / А.К. Касименко.– К.: Наук. думка, 1965.– 488 с.
Кодак – С. 65.
26. Ковальов А.М. Обеліски над Кодацьким порогом [Текст] / А.М. Ковальов.– Дніпропетровськ: Пороги, 2004.– 125 с.
27. Кодацька фортеця [Текст] // Голобуцький В. Гомін, гомін по діброві.– К.: Дитвидав, 1963.– С. 93–99.
28. Кодацька фортеця [Текст] // Модзалевський В.Л. Малоросійській Родословник Т. 3. Л–О. С портр.– К., 1912.– С. 154.
29. Козар П.А. Лоцмани Дніпрових порогів: Історичний нарис [Текст] / П.А.Козар – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1996.– 96 с.
Кодак – С. 8, 9, 10, 13, 15, 20, 22, 25, 27, 28, 30, 35, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 49, 50, 53, 57–58, 63.
30. Козар П. На Дніпрельстан через пороги: Вибране [Текст] / Козар П.А.; упоряд. М. Чабан.– Дніпропетровськ: УкО ІМА-прес, 2000.– 160 с.
Кодак – С. 4, 24, 40, 49, 56–57, 83, 93–94.
31. Кунцер В. Козацькому роду нема переводу [Текст] / В. Кунцер // Січеславщина: Красзнавчий альманах. Вип. III. Володимир Кунцер. З любові до отчого краю / За ред. Г.К. Швидько.– Дніпропетровськ, 2000.– С. 81–84; Також: Кунцер В. Козацькому роду нема переводу [Текст] / В. Кунцер // Дзержинець.– 1987.– 13 черв.
32. Маркевич Н. История Малороссии. Т. 1–2 [Текст] / Н. Маркевич Н.– М., 1842.– 387 с. + X с. огл. + 673 с. + XVI с. огл.
Кодак – С. 183, 342.
33. Мацюк О.Я. Замки і фортеці Дніпропетровщини [Текст] / О.Я. Мацюк // Збірник рефератів доповідей обласної науково-практичної конференції з історичного краєзнавства.– Дніпропетровськ, 1990.– С. 47–49.

34. Меріме П. Богдан Хмельницький [Текст] / П. Меріме.– Львів: Каменярь, 1990.– С. 155.
35. Мицик Ю.А. Козацький край. Нариси з історії Дніпропетровщини XV–XVIII ст. [Текст] / Ю.А. Мицик.– Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1997.– 175 с.
Як виникло наше місто – С. 128–153; Гайдамака із Кодака – С. 154–155; Уривки із спогадів Богуслава Маскевича – С. 169–172; 1648, жовтня 1, – умови, на котрих польський гарнізон під командою полковника Кишиштофа Гродзецького здав Кодак українському війську – С. 172–173; 1648, жовтня 1. – Кодак.– Присяга полковника М. Нестеренка на дотримання умов капітуляції польським гарнізоном фортеці Кодак – С. 174–175.
36. Мицик Ю. Скільки років нашому місту? [Текст] // Ю.А. Мицик // Січеславщина: Красзнавчий альманах.– Дніпропетровськ, 1997.– С. 19–30.
37. Мицик Ю.А. У боротьбі проти Речі Посполитої [Текст] // Мицик Ю.А., Плохій С.М., Стороженко І.С. Як козаки воювали: Іст. розповіді про запорозьке козацтво.– 2-ге вид. випр. і доп.– Дніпропетровськ: Січ; К.: МП “Пам’ятки України”, 1991.– 302 с.: іл.– (Давно се діялось колись).
Кодак – С. 213–216, 217.
38. Плохій С.М. Кодацька фортеця [Текст] // “Тії слави козацької повік не забудем...” / Мицик Ю.А., Ковальов А.М.– Дніпропетровськ: Промінь, 1989.– С. 99–117.
39. Путеводитель по Екатерининской железной дороге. Выпуск первый [Текст].– Екатеринослав, 1903.– 192 с.
Кодак – С. 174–175.
40. Репан О. Два документи з історії місцевого краю 18 ст. [Текст] / О. Репан // Під знаком Клію. На пошану Олени Апанович: 36. статей.– Дніпропетровськ: Промінь, 1985.– С. 35–39.

41. Репан О.А. Методика організації історико-краєзнавчої екскурсії на фортецю Кодак [Текст] / О.А. Репан // Придніпров'я: краєзнавчі дослідження. Зб. наук. праць. Вип. 1.– Дніпропетровськ: ДНУ, 2004.– С. 185–195.
42. Русов А.А. Русские трактаты в конце XVII и начале XVIII веков и некоторые данные о Днепре из атласа конца прошлого столетия. Рефераты с карт [Текст] / А.А. Русов.– К., 1876.– 150 с.
Старые Кайдаки – С. 138, 143, 145, 149; Старо-Кайдацкий порог – С. 132, 140.
43. Рисіч Й. Чи знаєте ви, що Кодацька фортеця стоїть у витоках м. Дніпропетровська? [Текст] / Й. Рисіч // Сторінки історії України: Нариси, статті.– Дніпропетровськ: Січ, 1992.– С. 10–13.
44. Сергійчук В.І. Іменем Війська Запорозького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII століття [Текст] / В.І. Сергійчук.– К.: Україна, 1991.– 253 с.– Бібліогр.: С. 247–252.
Кодак – С. 5, 125, 126–127.
45. Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького [Текст] / А.О. Скальковський; передмова та коментарі Г.К. Швидько; пер з рос. Т.С. Завгородньої.– Дніпропетровськ: Січ, 1994.– 678 с.
Кодак – С. 239, 247, 248, 257, 295, 343, 375, 616–617.
46. Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края 1731–1823. Ч. 1. (1731–1796 г.) [Текст] / А. Скальковский.– Одесса, 1936.– 288 с. + XI с. пред.
Старые Койдаки – С. 11, 119, 180, 225, 260; Старо-Кайдацкая крепость – С. VII, 12, 189.
47. Скрипник О.А. Исследование территории отработанного Старокодацкого карьера для оценки перспектив создания техногенного парка “Кодацька фортеця” [Текст] / О.А. Скрипник // Гірничодобувна промисловість України і Польщі: Актуальні

проблеми і перспективи: Українсько-Польський форум гірників.– Дніпропетровськ: НГУ, 2004.– С. 114–118.

48. Старостін В. Старий Кодак / В. Старостін [Текст] // Старостін В. Столиця степового краю. Дніпропетровськ: Нариси з історії міста .– Дніпропетровськ: Дніпрокнига, 2004.– С. 15–21.
49. Стороженко І.С. Степовий кордон України (XV–XVII ст.) [Текст] І.С. Стороженко // Історія міста Дніпропетровська.– Дніпропетровськ: Грані, 2006.– С. 41–42.
50. Стороженко І. Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво у Визвольній війні українського народу середини XVII ст. Книга перша: Воєнні дії 1648–1652 рр.: Наукове видання [Текст] / І.С. Стороженко.– Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1996.– 320 с. + 3 вкл.
Кодак – С. 53, 78, 81, 106–108, 110, 111, 112.
51. «Устное повествования бывшего запорожца, жителя Екатеринославской губернии и уезда, селения Михайловки Никиты Леонтьевича Коржа».– Одеса, 1842 [Текст] // Приложение к газете «Собор». Репринтное издание [Текст].– Днепрпетровск, 1991.
52. Феодосий (Макаревский А.Г.) Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия [Текст] / Феодосій (Макаревський).– Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2000.– 1080 с.
Кодак – С. 179–184.
53. Філянський Н. На Дніпрельстан [Текст] / Н. Філянський.– Харків, 1930.– 49 с.: 32 с. іл.
Кодацький поріг, Кодак – С. 16–18.
54. Фортеця Кодак [Текст] // Визначні місця Дніпропетровщини.– Дніпропетровськ: Промінь, 1967.– С. 18–19.
55. Швидько Г.К. Картографічні матеріали РДВІД як джерело до історії Південної України [Текст] / Г.К. Швидько // Наддніп-

рянський історико-краєзнавчий збірник. Вип. 1: Матеріали Першої міжрегіональної історико-краєзнавчої конференції (8-9 жовтня 1998 р., м. Дніпропетровськ).– Дніпропетровськ, 1998.– С. 92–97.

Кодацька фортеця – С. 95.

56. Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі [Текст] / П. Шевальє; Пер. з фр. Ю. Назаренко.– К.: Томіріс, 1993.– 224 с., іл.

Кодак – С. 28, 43.

57. Шерер Ж.-Б. Літопис Малоросії, або Історія козаків-запорожців та козаків України, або Малоросії [Текст] / Ж.-Б. Шерер; Пер з фр. В.В. Коптілов.– К.: Укр. письменник, 1994.– 311 с.

Кодак – С. 31, 86, 131, 134, 194.

58. Шестак О.І. Передумови боротьби українського народу за свою державність у 1635–1638 роках в географічному аспекті [Текст] / О.І. Шестак // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: (Зб. статей). Вип. 7. – К., 1999. – С. 8–13.

59. Яворницький Д.І. До історії степової України [Текст] / Д.І. Яворницький.– Дніпропетровськ: Січ, 2004.– 443 с.

Старий Кодак, Старокодацька наместія, Старокодацьке духовне правління – С. 20-21, 23, 25, 26, С. 27, 28-31, 37, 49, 50-51.

60. Яворницький Д.И. (Эварницкий Д.И.) Запорожье в остатках старины и преданиях народа: Для старшого шк. віку. Ч. 1–2 [Текст] / Д.И. Яворницький.– К.: Веселка, 1995.– 447 с. (Укр. мовою)

Кодак – С. 110, 111, 112, 114–115, 142, 152.

61. Яворницький Д.І. Дніпрові пороги [Текст] / Д.І. Яворницький.– Дніпропетровськ: Промінь, 1989.

Кодак – С. 24, 25, 26, 29–30, 31.

62. Яворницький Д.И. История города Екатеринослава [Текст] / Д.И. Яворницький.– 2-е изд., доп.– Днепропетровск: Січ, 1996.– 278 с.: ил.

Кодак – С. 18, 29, 77, 146.

63. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків [Текст] / Д.І. Яворницький.– Львів: Світ, 1990.– Т. 1.– 319 с.: іл.– Бібліогр. в підряд. приміт.

Кодак – 16, 50, 64, 75, 88, 95, 98, 128, 163, 199, 202, 207, 208, 278, 282, 304.

64. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків [Текст] / Д.І. Яворницький.– Львів: Світ, 1990.– Т. 2.– 392 с.: іл.– Бібліогр. в підряд. приміт.

Кодак – С. 173, 249, 256, 269, 273, 277, 278, 281, 283, 287, 334, 341, 410, 416, 419, 469.

65. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків [Текст] / Д.І. Яворницький.– Львів: Світ, 1990.– Т. 3.– 456 с.: іл.– Бібліогр. в підряд. приміт.

Кодак – С.–25, 36, 37, 43, 46, 47, 190, 415.

* * *

66. Андреев Д. Крепость Кодак – «ключ к Запорожью» [Текст] / Д. Андреев // Днепров. правда.– 2003.– 17 окт.– С. 6.

67. Богданова Н. Легендарна фортеця [Текст] / Н. Богданова // Дніпров. зоря.– 1996.– 28 груд.; 1997.– 4, 11 січ.

68. Браутін А. Свідки походів і відваги [Текст] / А. Браутін // Дніпров. зоря.– 1971.– 12 січ.

69. Браутін А. Скарби козацької фортеці [Текст]: [Краєзнавці Придніпровської середньої школи №4 знайшли скарби запорізької старовини в с. Старі Кодаки] / А. Браутін // Семь дней.– 2009.– 23 жовт.– № (42).– С. 8.

70. Вакулик В. Кайдаки (Кодак) [Текст] / В. Вакулик // Контакт.– 1998.– № 5.– февр.

71. Воронько В. Відновлене село [Текст] / В. Воронько // Дніпропетр. газета.– 1943.– 28 трав.

72. Днепропетровск родом из Кодак [Текст] // Днепропетровская панорама.– 1995.– 4 июля.
73. Журба А. Тої слави козацької повік не забудем! [Текст] / А. Журба // Зоря.– 2002.– 12 жовт.
74. Журавель В. Крепость Кодак – предтеча Днепропетровска [Текст]: [История и современность Крепости Кодак] / В. Журавель // Взгляд Днепропетровска.– 2008.– № 15 (июнь).– С. 3.
75. Запорожец И. И назвали крепость Кодак [Текст] / И. Запорожец // Наше місто.– 2000.– 29 лип.
76. Заруба В. Кодак [Текст] / В. Заруба, Г. Іващенко // Прапор юності.– 1988.– 18 серп.
77. Карапиш Б. Кодак [Текст] / Б. Карапиш // Зоря.– 1990.– 1 серп.
78. Киструська Н. Фортеця Кодак [Текст] / Н. Киструська // Зоря.– 1981.– 3 жовт.
79. Клімов В.В. Легендарна фортеця [Текст] / В.В. Клімов // Дніпров. зоря.– 1996.– 24 груд.
80. Ковалів А. Обеліски над Кодаком [Текст] / А. Ковалів // Дніпров. зоря.– 2001.– 24, 31 берез., 7, 14, 21 квіт., 5, 12, 19, 26 трав., 2, 9, 16, 23 черв., 7, 14, 21, 28 лип., 18, 24 серп., 1, 8, 15, 22, 29 верес., 6, 13, 20, 27 жовт., 3, 10, 17, 24 листоп., 1, 8, 15, 22 груд.
81. "Кодак" [Текст]: [Відповідь посадових осіб на ст. Заруби В., Іващенко Г. "Кодак"] / А.І. Агафонов, Г.М. Куликов, В.П. Фоменко // Прапор юності.– 1988.– 20 жовт.
82. Кот С. Кодак – слава минувшина, сумне сьогодення [Текст] / С. Кот // Наука і суспільство.– 1993.– № 5.– С. 63–66.
83. Кулеба М. Доля і воля [Текст]: [Відкрився музей у с. Старі Кодаки] / М. Кулеба // Дніпровська зоря.– 2001.– 15 верес.

84. Лисицький І. На древній землі Кодацькій (З історії рідного краю) [Текст] / І. Лисицький // Дніпров. зоря.– 1966.– 10 верес.
85. Литвинов І. Откуда есть пошел город Днепропетровск, и как называть его впредь? [Текст] / И. Литвинов // Днепр вечерний.– 1996.– 6 февр.
86. Мисник Е. Станут ли Кодаки Меккой для туристов? [Текст] / Е. Мисник // Наше місто.– 2004.– 30 лип.
87. Мицик Ю. Два штурма Кодака [Текст] / Ю. Мицик // Козацтво.– 1993.– №2.– С. 13–15.
88. Мицик Ю. Гайдамака із Кодака [Текст] / Ю. Мицик // Наше місто.– 1992.– 18 груд.
89. Мицик Ю. Дніпровська твердиня [Текст] / Ю. Мицик // Зоря.– 1991.– 26 січ.
90. Мицик Ю. И все-таки Кодак [Текст] / Ю. Мицик // Днепропетровск.– 1996.– 4 янв.
91. Мицик Ю. К вопросу о субъективизме в истории, или Сколько все-таки лет Днепропетровску? [Текст] / Ю. Мицик // Днепров. панорама.– 1996.– 23 февр.
92. Мицик Ю. Кодацький ювілей [Текст] / Ю. Мицик // Зоря.– 1993.– 23 верес.; Також: Сіл. життя.– 1993.– 30 верес.
93. Мицик Ю. Крепость на Борисфене [Текст] / Ю. Мицик // Днепр вечерний.– 1993.– 25 мая.
94. Мицик Ю. Нашему городу – 360 лет [Текст] / Ю. Мицик // Днепр вечерний.– 1995.– 28 февр.
95. Мицик Ю. Обласному центру – 360 років [Текст] / Ю. Мицик // Січеслав. край.– 1995.– № 10.– черв.
96. Мицик Ю. Про Кодак, про Сулиму, про козацький Балтфлот [Текст] / Ю. Мицик // Бористен.– 1993.– № 5.– С. 29–30.

97. Мицик Ю. Так сколько же лет Днепропетровску? [Текст] / Ю. Мицик // Губерн. ведомости.– 1995.– июль.
98. Мицик Ю. Фортеця на Бористені [Текст] / Ю. Мицик // Літер. Україна.– 1996.– 27 берез.
99. Мицик Ю. Хто будував Кодак? [Текст] / Ю. Мицик // Зоря.– 1991.– 24 серп.; Також: Дніпров. зоря.– 1991.– 3 верес.
100. Мороз В. Легендарный Кодак [Текст] / В. Мороз // Днепр вечерний.– 1979.– 29 марта.
101. Никовський К. Кодак в облозі яничарів [Текст] / К. Никовський // Старожитності.– 1991.– № 1.– С. 9.
102. Овчаренко Р. «Не довіряймо кар'єристам» [Текст] / Р. Овчаренко // Культура і життя.– 1992.– 14 берез.
103. Овчаренко Р. Кодак [Текст] / Р. Овчаренко // Україна молода.– 1992.– 21 лют.
104. Омельченко Г. Зберегти пам'ятку від руйнування: Проблема Кодаку – духовної спадщини народу – потребує термінового вирішення [Текст] / Г. Омельченко // Зоря.– 2000.– 14 листоп.
105. Омельченко Г. Кодак – духовна спадщина народу – потребує термінового вирішення [Текст] / Г. Омельченко, В. Панченко // Бористен.– 2000.– № 8.– С. 6–7.
106. Панченко В. Іван Сулима і фортеця Кодак – духовна пам'ять України [Текст] / В. Панченко // Бористен.– 2001.– № 2.– С. 2–3.
107. Панченко В. Кодак – духовное наследие народа требует решения [Текст] / В. Панченко // Днепр вечерний.– 1997.– 4 июля.
108. Панченко В. Мамонт, з'їдений курми, або Кодак під загрозою повного занепаду [Текст] / В. Панченко // Зоря.– 1997.– 11 лют.

109. Пелих С. Колись тут була земська школа [Текст] / С. Пелих // Дніпров. зоря.– 1993.– 21 верес.
110. Полынь И. Самородки кодацкой славы [Текст]: [О кн. краєведа А. Ковальова “Обеліски над Кодацьким порогом”] / И. Полынь // Днепр вечерний.– 2004.– 27 июля.
111. Портна Т. Тут була фортеця [Текст] / Т. Портна // Дніпров. зоря.– 1971.– 28 верес.
112. Пущенко С. Руїна [Текст] / С. Пущенко // Дзвін.– 1991.– № 2.– С. 121–124.
113. Рева И. Кодак – и никаких фотоаппаратов [Текст] / И. Рева // Днепр вечерний.– 2004.– 31 авг.
114. Скорынский В. „Місто для вільної дороги” [Текст] / В. Скорынский // Днепров. панорама.– 1996.– 3 апр.
115. Так сколько же лет Днепропетровску? [Текст] // Мегаполис Украины.– 1996.– 19–25 січ.– С. 5.
116. Телегін Д. Русичі над Кодацьким порогом [Текст] / Д. Телегін // Пам’ятки України.– 1990.– № 2.– С. 23.
117. Тимощук Ф. Крепость Кодак [Текст] / Ф. Тимощук // Днепров. правда.– 1948.– 23 мая.
118. Холод В. Обабіч цивілізації [Текст] / В. Холод // Дніпров. зоря.– 1991.– 27 лют.
119. Чабан М. А скарб шукай під Новий рік [Текст] / М. Чабан // Зоря.– 1995.– 23 серп.
120. Чабан М. Спочине стомлена душа... [Текст]: [375 років від часу побудови фортеці Кодак] / М. Чабан // Зоря.– 2010.– 30 берез.– (№ 34).– С. 4.
121. Швець М. Історія не терпить суб’єктивізму [Текст] / М. Швець // Зоря.– 1996.– 6 лют.

122. Шруб К. Мифы и правды крепости Кодак [Текст] / К. Шруб // Днепр вечерний.– 2009.– 29 серп.– (№ 126).– С. 5.
123. Шульман С. Крепость Кодак [Текст] / С. Шульман // Днепров. правда.– 1940.– 6 июня.

* * *

124. Старий Кодак. Історичний нарис. Бібліографія [Текст] / Упоряд.: І. Голуб, В. Старостін.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2007.– 82 с.

Художня література та фольклор

125. Земляний В. Кодак [Текст]: [Вірш] / В. Земляний // В. Земляний Петриківська вишня.– Дніпропетровськ: Січ, 1991.– С. 23–24.
126. Кащенко А.Ф. Зруйноване гніздо: Іст. повісті та оповідання [Текст] / А.Ф. Кащенко; Упоряд., авт. післямови та приміт. В.Г. Беляєв.– К.: Дніпро, 1991.– 647 с. (Б-ка іст. прози)
127. Кодак – твердиня на Дніпрі [Текст] // Голуб І. Сім чудес Дніпропетровщини: Літ.-пізнавальне видання.– Дніпропетровськ: Дніпрокнига, 2004.– 166 с.
128. Мартиненко Т. Кодаки [Текст]: [Вірші] / Т. Мартиненко // Крила.– 2001.– № 6.– С. 25.
129. Микитин Т. Над Кодаком: Історична повість [Текст] / Т. Микитин.– Львів: Каменяр, 1970.– 159 с.
130. Нікуліна Н.П. Кодак [Текст]: [Вірш] / Н.П. Нікуліна // Нікуліна Н.П. Знамення калини: Вибране.– Дніпропетровськ: Січ, 2000.– 231 с.; Також: Нікуліна Н. Кодак [Текст]: [Вірш] / Н.П. Нікуліна // Вітчизна.– 1999.– № 5–6.– С. 15.

131. Сенкевич Г. Огнем и мечом: Роман [Текст] / Г. Сенкевич; пер. с польск. А. Эппеля, К. Старосельской.– М.: Правда, 1991.– 736 с.: ил.
132. Старицкий М.П. Богдан Хмельницкий. Трилогия [Текст] / М.П. Старицкий.– К.: Дніпро, 1991.
133. Тарасов К. Кодацький порог. Август 1635 год: Повесть [Текст] / К. Тарасов // Тарасов К. Вибрані твори.– Дніпропетровськ, 2002.– С. 14–45.
134. Украинские народные думы [Текст].– М., 1972.– С. 259.
135. Чемерис В.Л. Фортеця на Борисфені [Текст] / В.Л. Чемерис.– К.: Укр. письменник, 1993.– 463 с.
- * * *
136. Миколаєнко М. Старі Кодаки [Текст]: [Вірш] / М. Миколаєнко // Зоря.– 2003.– 9 січ.

Іменний покажчик

- Агафонов А.І. – 81.
Андреев Д. – 66.
Апанович О. – [40].
Багалий Д.И. (Багалій Д.І.) – 13, 14.
Белічко Ю. – 2.
Беляєв В.Г. – 126.
Бинкевич В.В. – 15.
Богданова Н. – 67.
Боплан. Г.Л., де. – 16, 17.
Браугін А. – 68.
Вакулик В. – 70.
Василенко Н.П. – 18.
Вербов С. – 19.
Воронько В. – 71.
Голобуцький В. – 27.
Голуб І. – 124, 127.
Драч І. – 23.
Журавель В. – 74.
Журба А. – 73.
Завгородня Т.С. – 45.
Запорожец И. – 75.
Заруба В. – 21, 76, [81].
Земляний В. – 125.
Іващенко Г. – 76, [81].
Камеко В.Ф. – 15.
Карапиш Б. – 77.
Касименко А.К. – 25.
Кашенко А.Ф. – 126.
Киструська Н. – 78.
Клімов В.В. – 79.
Ковальов А.М. (Ковалів А.) – 26, 38, 80, [110].
Козар П.А. – 29, 30.
Колобанов С.К. – 6.
Коптілов В.В. – 57.
Корж М.Л. – 51.
Кот С. – 82.
Кулеба М. – 83.
Куликов Г.М. – 81.
Кунцер В. – 31.
Лисицький І. – 84.
Литвинов И. – 85.
Логвин Г.Н. – 6.
Макаревський Ф. (Феодосій) – 52.
Маркевич Н. – 32.
Мартиненко Т. – 128.
Мацюк О.Я. – 33.
Меріме П. – 34.
Микитин Т. – 129.
Миколаєнко М. – 136.
Мисник Е. – 86.
Мицик Ю.А. – 35–37, 38, 87–99.
Модзалевський В.Л. – 28.
Мороз В. – 100.
Назаренко Ю. – 56.
Нельговський Ю.О. – 6.
Никовський К. – 101.
Нікуліна Н.П. – 130.
Овчаренко Р. – 102, 103.
Омельченко Г. – 104, 105.
Панченко В. – 105–108.
Пелих С. – 109.
Плохій С.М. – 37, 38.
Польнь І. – 110.
Портна Т. – 111.
Пуценко С. – 112.
Рева И. – 113.
Репан О.А. – 7, 40, 41.
Репін І.Ю. (Репин Илья Ефимович) – [2], 10.
Рисіч Й. – 43.
Русов А.А. – 42.
Сенкевич Г. – 131.

- Сергійчук В.І. – 44.
Скальковський А.О. – 45, 46.
Скорынський В. – 114.
Скрипник О.А. – 47.
Старицький М.П. – 132.
Старосельская К. – 131.
Старостін В.С. – 7, 48, 124.
Стороженко І.С. – 37, 49, 50.
Сулима Іван – [96], 106.
Тарасов К. – 133.
Телегін Д.Я. – 116.
Тимофієнко В.І. – 4.
Тимощук Ф. – 117.
Феодосій (Макаревський А.)
– 52.
Філянський Н. – 53.
Фоменко В.П. – 81.
Харлан О.В. – 7–9.
Хмельницький Богдан – [132].
Холод В. – 118.
Чабан М. – 30, 119, 120.
Чемерис В.Л. – 135.
Швець М. – 121.
Швидько Г.К. – 31, 55.
Шевал'є П. – 56.
Шевчук В. – 23.
Шерер Ж.-Б. – 57.
Шестак О.І. – 58.
Шруб К. – 122.
Шульман С. – 123.
Эппель А. – 131.
Яворницький Д.І. (Эварниц-
кий Д.И.) – 59–65.

Зміст:

Від упорядника	3
Харлан О. Втрачений шедевр запорозької дерев'яної архітектури	4
Бібліографія праць з архітектурно-мистецької тематики	26
Бібліографія праць з історико-краєзнавчої тематики.....	27
Художня література та фольклор.....	40
Іменний покажчик	42

ББК 86.372.27я1

УДК 281.9(092)

X 21

Харлан О. Церква в ім'я Архангела Михаїла в містечку Старий Кодак [Текст]: Архітектурно-історичний нарис. Бібліографія / Упоряд. І. Голуб.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2010.– 44 с. (Сер.: «Святині Запорозького краю»)

Упорядкування, верстка
Редагування, коригування
Відповідальна за випуск

Ірина Голуб
Ірина Голуб, Ольга Літуча
Тетяна Абраїмова

Підписано до друку 25.05.2010
Формат 60х90/16
Тираж 80 прим. Зам. № 108
Видавничий центр ДОУНБ
м. Дніпропетровськ, вул. Ю. Савченка, 10